

Talabalar ilmiy-ijodiy faoliyati xususiyatlari.

Bahriyeva Nafisa Nurullayevna

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Urgut filiali Pedagogika
va Jismoniy madaniyat kafedrası o'qituvchi stajyori

E-mail: nafisabahriyeva@gmail.com

Annotatsiya:

Maqoloda talabalar faoliyatida ilmiy-ijod asosiy jarayon sifatida qaralib , ilmiy ishlarda ishtirok etishning talaba ijodiy tafakkuridagi rolining nazariy va eksperimental ma'lumotlar keltirildi.

Tayanch so'z va tushunchalar: Ijod , faoliyat, tafakkur, tashabbuskorlik, mustaqillik, ilmiy faoliyat, motiv, maqsad.

Ko'pchilik oliy o'quv yurtlari yirik o'quv ilmiy markazlarga aylandilar. Ilmiy tadqiqotlarni o'tkazgan oliy o'quv yurti bitiruvchilari, o'z kasblariga ijodiy yondashadilar, ularda mehnatga tayyorgarlik yuqori, mehnatga ko'nikishga oz vaqt ketadi.

Ilmiy ishlarda ishtirok etish ijodiy tafakkur, tashabbuskorlik, mustaqillikni, ko'p ma'lumotlar ichidan zarurlarini tanlab olishni rivojlantiradi. Talabalar ilmiy faoliyatining muhim xususiyatlari quyidagilar hisoblanadi; 1) uning maqsadlarining o'quv maqsadlariga bo'ysundirilganligi, 2) asosiy motivlar bilish motivlari hisoblanadi, 3) ilmiy ishlar o'qituvchilar va ilmiy xodimlar rahbarligida amalga oshiriladi.

Talabalarning ilmiy ishlarda ishtirok etishdan maqsadi – kasbiy mustaqillikni, mehnat faoliyatiga borganda amaliy vazifalarni ijodiy hal qilish qobiliyatini rivojlantirishdan iborat.

Shu bilan birga talabaning ilmiy faoliyati bu shaxsning ma'lum darajada o'zini ifodalashi, hayotiy o'zini ko'rsatishga intilishidir. Ilmiy ishlarda ishtirok etish motivlari I kursdayoq paydo bo'ladi. Ilmiy ijod motivlarini kuchaytiradigan

muhim omillar I kurs talabalariga o'qituvchilarning, yuqori kurslarda o'rtoqlarining ta'siri katta. Talabalarning ilmiy tadqiqot faoliyatining maqsadi va motivlarni shakllantirishning asosiy sababi ularning mustaqil ishini tashkil qilish hisoblanadi. Talabalarning ilmiy tadqiqot ishlari quyidagi ishlarni o'z ichiga oladi:

1. Kurs ishlari.
2. Ilmiy referatlar.
3. Olimpiadalarda ishtirok etish.
4. Talabalar anjumanlarida ishtirok etish.
5. Diplom ishlari.
6. Magistrlik dissertatsiyalari.

Talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlarining mahsuldorligi haqida nafaqat ularning seminarlardagi chiqishlarining ijodiy darajasiga qarab emas, balki, kurs va diplom ishlarining sifatiga qarab, yuqori reyting ballariga qarab ham xulosa chiqarish mumkin. Talabalarning ilmiy tadqiqot ishlariga o'rganayotgan sohalari bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni o'tkazish metodikasi va metodologiyasi bo'yicha bilimlarni chuqurlashtirish, ilmiy topilmalar tarixi bilan tanishtirish ijobiy ta'sir qiladi.

Oliy maktabdagi mustaqil ishlarning barchasi: konspekt tuzishi, referat, annotatsiya, tezis, seminarga hozirlik, kurs va diplom ishlari talabalardan mustaqillikni, ijodiy yondashishni (kreativlikni), muammoli holatni murakkab pedagogik vaziyatni hal qilishni toqazo etadi¹

Birinchi kurslardan boshlab, hamma tadqiqotlarning natijasi kurs va diplom ishlari himoyasi hisoblanadi. Ular dastlabki chuqur ilmiy ish hisoblanadi. Bu

¹ Ильин Е.П. Психология творчества креативности и одарённости.

Питер; СПб.; 2009. 424 с.

ishlarni talabalar ilmiy to'garaklarida qatnashgan talabalar muvaffaqiyatli bajaradilar.

Oliy maktabda talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari tizimi:

1. Mamlakatimizda kadrlar tayyorlashning tarkibiy qismlaridan biri, fan – yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi va ulardan foydalanuvchi, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini ishlab chiquvchi xisoblanadi. Kadrlar tayyorlash tizimiga ilm-fanning uzviy ravishda kirib borishi uchun quyidagilar zarur:

- ilg'or pedagogik texnologiyalarni yaratish va o'zlashtirish yuzasidan maqsadli innovatsion loyihalarni shakllantirish va amalga oshirish yo'li bilan ilm-fanning ta'lim amaliyoti bilan aloqasini ta'minlash;

- ilg'or axborot va pedagogik texnologiyalarni joriy etish uchun eksperimental maydonchalar barpo etish orqali ilmiy-tadqiqot natijalarini o'quv-tarbiya jarayoniga joriy etish mexanizmini ro'yobga chiqarish;

- yuqori malakali kadrlar sifatini oshirish, yoshlarning ilmiy ijodiyotini har tomonlama qo'llab-quvvatlash;

- talabalar va yosh olimlarning ilmiy yutuqlari uchun maxsus mukofotlar, sovrinlar, stipendiyalar ta'sis etish, yoshlar ilmiy texnika ijodiyotini doimiy ishlaydigan ko'rgazma va ekspozitsiyalarini tashkil etish.

2. Oliy ta'limning davlat ta'lim standartida bakalavriat va magistratura ta'limiga qo'yilgan umumiy malaka talablari qatorida quyidagilar belgilangan:

- o'z ustida mustaqil ishlash va mehnat faoliyatini ilmiy asosda tashkil qila olish;

- ilmiy va ilmiy texnik axborot bilan ishlash ko'nikma va malakalarini shakllantirish;

- ilmiy ijodiyot metodologiyasi, bilishning umumiy usullari, empirik va nazariy tadqiqot usullari, qonunlar, qoidalar mantig'ini asoslash va inkor etish

yo'llariga doir bilimlarni egallash.²

Magistratura ta'limining ilmiy faoliyat bloki, ilmiy tadqiqotlar metodologiyasini o'zgartirishni, ixtisoslashgan ilmiy va ta'lim muassasalarida talabalar muayyan ilmiy tadqiqot va ilmiy-pedagogik ishlarni bajarishlarini nazarda tutadi.

3. O'zbekiston ijtimoiy ishlab chiqarish, madaniy-ma'rifiy sohalarida jahonning rivojlangan mamlakatlari darajasiga erishishi uchun mehnatni ilmiy asosda tashkil etish lozim. Xalq xo'jaligining barcha tarmoqlari, madaniyat, ma'naviyat, ta'lim, sohalarida, mehnatni ilmiy tashkil etish hayotiy zaruriyatga aylandi. Shuningdek, pedagogik xodimlar mehnatini ham ilmiy asosda tashkil etish davr talabidir. Bu, avvalo, barcha ishlarni aniq va puxta uyushtirish, ta'lim-tarbiya ishlarini tashkil etishga ilmiy yondoshish demakdir. Bo'lajak mutaxassislar oliy ta'lim muassasasida o'qish davrida faqat fan bloklari va kasbiy bilimlarni chuqur egallashlarining o'zigina kifoya qilmaydi, ulardagi iqtidor va qobiliyatlarni o'stirish, talabalarni ilmiy tadqiqot ishlariga kengroq jalb etib, tadqiqotchilik malaka va ko'nikmalarini hosil qilish, ilmiy ijod metodologiyasi va usullarini egallab olishga erishish zarurligi, yuqorida keltirilganidek, O'zbekiston Respublikasining me'yoriy hujjatlarida aniq belgilangan.

4. Oliy ta'lim muassasasida talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari o'z navbatida ulardan chuqur, mustahkam bilim egallashni talab qiladi. Mustaqil, puxta bilimlarsiz amaliy ishlarga ijodiy yondoshish, o'quv tadqiqot, ilmiy tadqiqot ishlarini bajarish mumkin emas.

5. Oliy maktabda talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari asosi, kasbga doir

²Нишонов З. Содиқов П. Олий мактаб психологияси. Тошкент, 2011. – 187 б.

pedagogik, o'quv-tarbiyaviy yo'nalishlarda amalga oshiriladi. Uning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- talabalarda tadqiqotchilik faoliyatiga, ijodiy izlanishga qiziqish o'stirish, o'quv-tarbiyaviy ishlarga ilmiy yondoshish malakasini hosil qilish;
- mutaxassislikka oid va boshqa fanlar blokini o'rganish jarayonida o'quv tadqiqot ko'nikma va malakalarni shakllantirish;
- adabiyotlar va boshqa ilmiy manbalarni o'rganish va tahlil qilish qobiliyati, malakalarini o'stirish;
- o'quvchilar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiya ishlari, shuningdek, mutaxassislik fanlari sohasida muammolarni ko'ra olish va shu sohada ilmiy tadqiqot ishlarini bajara olish ko'nikma va malakalarni egallash;
- ilmiy-tadqiqot metodlarini bilib olish va ularni amalda qo'llay olishni o'rganish.

6. Talabalar bajaradigan ilmiy-tadqiqot ishlari ikki yo'nalishda tashkil etiladi: birinchisi, o'quv mashg'ulotlari bilan bog'liq tadqiqot ishlari; ikkinchisi kafedralarning ilmiy yo'nalishlari bilan bog'liq ilmiy tadqiqot ishlari.³

7. O'quv mashg'ulotlari bilan bog'liq tadqiqot ishlariga qo'yiladigan talablarga quyidagilar kiradi:

- ilmiy adabiyotlar va manbalarni, internet axborotlarini, vatan va chet el olimlarining asarlarini, shuningdek, ilmiy tadqiqot metodologiyasi va metodlariga doir adabiyotlarni o'rganish va tanqidiy tahlil qilish;
- o'quv fanlaridan amaliy mashg'ulotlar uchun tajriba va eksperiment

³Salaxutdinova M.I., Haydarova G.A. Talabalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirishning psixologik xususiyatlari.// Ilmiy axborotnoma. 2021-yil, 2-son (126) 134-140-b.

materiallarini to'plash, tayyorlash;

- laboratoriya mashg'ulotlariga tayyorlanish va uni bajarish bilan bog'liq tadqiqot ishlari;

- maxsus kurs va seminarlarni o'rganish bilan bog'liq o'quv tadqiqot ishlari;

- to'plangan tadqiqot materiallari asosida referat, doklad va ma'ruza matnlarini tayyorlash;

- pedagogik, ishlab chiqarish va dala amaliyotlari davomati, o'quv ekspeditsiyalari vaqtida o'quv topshiriqlari bo'yicha yakka va jamoaviy tadqiqot ishlari olib borish; o'quvchilarning qiziqishlari, indivudal xususiyatlarini o'rganish; jamoada shaxslararo munosabatlar, bir maqsadga qaratilgan pedagogik, psixologik va sotsiologik tadqiqotlar; yoshlar e'tiqodi va ideali, ta'lim-tarbiya usullarini qiyosiy o'rganish; arxeologik, etnografik tadqiqotlar; gerbariyalar to'plash, fenologik va metereologik hodisalarni o'rganish; o'quv ustaxonalarida mehnat ta'lim usullarining samaradorligini tadqiq etish kabilar;

- kurs ishlari, doklad, ilmiy ma'ruzalarni tajriba-tadqiqot yo'nalishida bajarish kabilar.

8. Kafedralarning ilmiy-tadqiqot yo'nalishlari bilan bog'liq talabalarning ilmiy tadqiqot ishlariga quyidagilar kiradi:

- talabalarning ilmiy (fan) to'garaklaridagi ishlari. To'garaklarda talabalar mavzu tanlashni, bibliografiya tuzishni, ilmiy bilish metodlari va tadqiqot usullarini o'rganadilar, adabiyotlar, Internet va boshqa manbalar asosida ilmiy doklad, ma'ruzalar tayyorlaydilar, o'zlarinig tadqiqot ishlari haqida chiqishlar qiladilar, ilmiy muammolarini muhokama qilishda, munozaralarda qatnashish;

- kafedra o'qituvchilari, aspirant, doktorantlar bajaradigan ilmiy ishlarda, shuningdek, korxonalar, xalq ta'limi tizimidagi ilmiy metodik muasassalar tomonidan olib boriladigan tadqiqot ishlarida qatnashish;

- ilmiy tadqiqot muassasalari tomonidan o'tkaziladigan arxeologik, etnografik va boshqa ekspeditsiyalarda ishtirok etish;
- konstruktorlik byurolaridagi ishlarda, grant, shartnoma asosida olib boriladigan tadqiqot ishlarida qatnashish; asboblarni konstruktsiya qilish, ta'limning texnik vositalari, ko'rsatmali qurollarni yasash, jamoa xo'jaliklarida, ta'lim muassasalarida mehnatni ilmiy tashkil etishni o'rganish;
- o'zining ilmiy-tadqiqot natijalari asosida konkurslar, olimpiadalarda qatnashish;
- malakaviy bitiruv ishlari, magistrlik dissertatsiyalarini tayyorlash, himoya qilish, ilmiy maqolalar, risolalar tayyorlash, chop ettirish va boshqalar.

Shunday qilib, talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyati ularning aqliy faolligini oshiradi, o'quv materialini ijodiy o'zlashtirishga yordam beradi, ilmiy tafakkurni rivojlantiradi, shaxsning kasbiy muhim xislatini shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Нишонов З. Содиков П. Олий мактаб психологияси. Тошкент, 2011. – 187 б.
2. Старовойтов В.В. Психология и художественное творчество. М. 2005. (Интернет материалы).
3. Ғозиев Э. Психология. Тошкент. 2003.
4. Salaxutdinova M.I., Haydarova G.A. Talabalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirishning psixologik xususiyatlari.// Ilmiy axborotnoma. 2021-yil, 2-son (126) 134-140-b.
5. Ильин Е.П. Психология творчества креативности и одарённости. Питер; СПб.; 2009. 424 с.
6. Гарифуллин Р.Р. «Психология креативности и искусства», Москва, ИОГ, 2004. 17-стр.
7. [http: www.lib.psichology.rin.ru](http://www.lib.psichology.rin.ru)